

Jeugd en delinquentie

Over daders, slachtoffers, preventie en aanpak

Dieter Burssens

Inhoud

1. Inleiding
  2. Recent onderzoek m.b.t. jeugddelinquentie
    - 2.1. Algemene cijfergegevens omtrent delinquent gedrag bij jongeren
    - 2.2. Specifieke delicttypes en specifieke groepen
    - 2.3. Preventie van delinquentie
    - 2.4. Reactie op delinquentie
    - 2.5. Jongeren als slachtoffer van delinquentie
  3. Bespreking van het onderzoek
- Bibliografie

1. Inleiding

Kinderen en jongeren worden vroeg of laat geconfronteerd met verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag of delinquentie. Niet alleen kan men daar als jongere slachtoffer van worden, maar jeugdigen zijn soms ook pleger van kleine of grotere delinquentie. Kinderen en jongeren kunnen ook met onveiligheidsgevoelens kampen en zijn vaak voorwerp van preventiemaatregelen. In dit hoofdstuk wordt aandacht gegeven aan een aantal subthema's die te relateren zijn aan deze problematieken.

De afbakening van het thema jeugd en delinquentie is niet evident. Men kan eindeloos discussiëren over bepaalde gedragingen die men al dan niet als 'crimineel', 'delinquent' of 'grensoverschrijdend gedrag' bestempelt. Ideeën daarover wijzigen trouwens doorheen de tijd en verschillen naargelang de plaats. Vijftig jaar geleden stond het slaan van kinderen tijdens de opvoeding veel minder ter discussie dan vandaag. Het gebruik van cannabis lijkt gedecriminaliseerd te worden. Daartegenover wordt gsm-gebruik in de wagen verboden. Wapendracht wordt in West-Europa strikt gereguleerd en ontmoedigd, maar is aan de overkant van de Atlantische Oceaan een grondwettelijk recht. Of zoals Walgrave (1996; 2002) het stelt: Criminalisering van bepaald gedrag heeft weinig van doen met 'natuurlijke' waarden en normen, noch met socio-psychologische criteria. Criminaliteit betreft een socio-legale constructie. Delinquentie of criminaliteit is met andere woorden geen objectief vast te stellen gedrag en kan niet begrepen worden los van evoluties in de bredere mens- en maatschappijvisies.

Hoewel er vele gelijkenissen zijn met delinquentie door of ten aanzien van volwassenen, zijn bij het thema jeugd en delinquentie toch ook specifieke verschillen op te merken. De maatschappelijke reactie ten aanzien van minderjarige delinquenten toont zich heel anders dan bij volwassenen. De sociale context waarin jongeren zich begeven is ook heel verschillend, waardoor zij met andere soorten delinquentie en/of slachtofferschap in aanraking komen. Eigen aan de jeugddelinquentie is bovendien het bestaan van

zogenaamde 'statusdelinquentie'. Het betreft gedragingen die op zich geen delicten zijn, maar ze kunnen wel reden tot gerechtelijke interventie worden, indien ze verbonden zijn aan de status van de persoon, hier de minderjarige. Bijvoorbeeld spijbelen, weglopen, het drinken van alcohol op café, dancingbezoek, enzovoort.

In dit deel bespreken we eerst thematisch een aantal Vlaamse onderzoeken met betrekking tot jeugd en delinquentie. Enkel de onderzoeksrapporten die vóór eind 2004 reeds werden opgenomen in de databank van het JOP werden in deze synthese opgenomen. Dat maakt dat ongetwijfeld niet alle bestaande werken zijn geïntegreerd.

Vervolgens bespreken we een aantal opvallende aspecten bij het overschouwen van dit onderzoeksdomein.

2. Recent onderzoek met betrekking tot jeugddelinquentie

Het door ons verzamelde onderzoeksmateriaal kan grofweg onder vijf thema's geplaatst worden. Achtereenvolgens komen aan bod: Onderzoek met betrekking tot de omvang of de frequentie van delicten gepleegd door jongeren; Onderzoek waarin verschillende specifieke delicttypes en/of specifieke groepen aan bod komen; Onderzoek gericht op preventie van jeugddelinquentie; Onderzoek betreffende de maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie; En tenslotte onderzoek waarin jongeren als slachtoffer van delinquentie aan bod komen.

2.1. Algemene cijfergegevens omtrent delinquent gedrag bij jongeren

In de eerste plaats is er het onderzoek dat poogt de frequentie en eventuele toenames of afnames van (bepaalde vormen van) jeugddelinquentie te capteren. Statistische gegevens met betrekking tot omvang en verdeling van delinquent gedrag zijn nodig om verder wetenschappelijk onderzoek, maar ook het beleid terzake, richting te geven. Om verschillende redenen voldoen de officiële criminaliteitscijfers niet om de criminele realiteit in beeld te brengen. Zowel de politie- als de gerechtelijke statistieken zijn vatbaar voor beïnvloeding door aspecten onafhankelijk van de werkelijk gepleegde delinquentie: wijzigingen op het gebied van strafwetgeving, andere definiëringen door de rechter, evolutie van opsporingstechnieken, wijzigende meldingsbereidheid van slachtoffers, nieuwe registratietendensen en wijzigingen bij statistische tellingen. (Van Kerckvoorde, 1995) Ook de selectieve aandacht van politie voor bepaalde delicten of bevolkingsgroepen is van invloed op de geregistreerde cijfers.

Naast de officiële statistieken zijn binnen de criminologische wetenschappen de *self-report studies* (of 'zelfrapportage') en *devictim surveys* ('slachtofferbevragingen') bekende meetinstrumenten om statistische basisgegevens omtrent delinquent gedrag te verzamelen. Beide metingen ontlopen grotendeels de boven beschreven knelpunten van officiële statistieken en vormen een waardevol alternatief voor de meting van delinquentie. Hoewel deze metingen veel adequater zijn, vertonen zij ook enige beperkingen eigen aan surveys. Bijvoorbeeld behoren mensen die regelmatig slachtoffer zijn van delicten vaak tot groepen die in de slachtofferbevragingen de nonrespons uitmaken. Zelfrapportage blijkt zeer geschikt voor de meting van kleinere criminaliteit, maar minder geschikt voor ernstigere misdrijven. En deze meting zou ook minder betrouwbaar zijn voor jongeren uit lagere sociale klassen. (Van Kerckvoorde 1995; Walgrave 1996) Een belangrijk voordeel van deze 'darknumber' bevraging, is dat

men de delictscore kan relateren aan een heel aantal andere onafhankelijke variabelen die in de vragenlijst worden opgenomen.

Twee onderzoeken die enig cijfermateriaal omtrent de incidentie van delinquentie bij Vlaamse jongeren omvatten, zijn het onderzoek 'Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld' (De Witte, Hooge et al., 2000) en het onderzoek naar 'Maatschappelijke participatie van jongeren' (Smits, 2004). Voor het eerstgenoemde onderzoek werd een vragenlijst met betrekking tot verscheidene thema's afgenomen van een representatief staal van 4891 12- tot 18-jarige leerlingen uit het voltijds secundair onderwijs. De gebruikte vragenlijst omvatte onder andere een gedeelte zelfrapportage waarin vragen gesteld werden omtrent 8 delicten: zwartrijden, diefstal, vandalisme, druggebruik, wapendracht, slagen, weglopen en drugverkoop. In het algemeen wordt voorzichtig (want slechts over 8 delicten handelend) geconcludeerd dat een aantal hypothesen die reeds eerder bekend waren standhouden (Goedseels, Vettenburg et al., 2000; Goedseels, 2000). Kleine of veel voorkomende delinquentie is een (statistisch) normaal verschijnsel eigen aan de adolescentiefase waarin jongeren experimenteren, regels en normen aftasten en soms ook overschrijden (zie ook: Vercaigne, Walgrave et al., 2000). Een kwart tot een vijfde van de jongeren maakte zich in het afgelopen jaar wel eens schuldig aan één van de feiten. Iets minder dan de helft van de jongeren pleegde gedurende het afgelopen jaar geen enkel van de genoemde delicten. Een kleine minderheid (ongeveer een tiende van de steekproef) beging vier van de acht delicten of meer. De delicten worden op één uitzondering na vaker door jongens dan door meisjes gepleegd. Enkel bij het statusdelict weglopen is dat niet het geval. Het aantal plegers stijgt bij bijna alle delicten (met uitzondering van druggebruik) tot de leeftijd van 16 jaar, waarna een daling wordt ingezet vanaf 17 jaar. Ook deze vaststelling bevestigt een reeds ouder vermoeden dat delinquent gedrag afneemt naar het einde van de adolescentiefase. Rond die periode hebben jongeren namelijk meer te verliezen. Men stelt dat de bindingen met school, werk, relaties, enzovoort groter worden.

Het onderzoek naar maatschappelijke participatie bij Vlaamse jongeren bevroeg een representatieve steekproef van 1769 14- tot 18-jarigen aan de hand van een face-to-face enquête. Onder meer werd gepeild naar 35 probleemgedragingen van verschillende aard. De conclusies over de omvang van het probleemgedrag bij jongeren zijn vrij gelijklopend aan die van het onderzoek 'Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld'. De overgrote meerderheid van de jongeren is in feite 'braaf' en houdt zich voornamelijk aan leeftijdsgebonden, normoverschrijdend gedrag. Persistierende, ernstige jeugddelinquentie is eerder uitzonderlijk en een zaak van een zeer kleine groep jongeren. Het onderzoek gaat naast een beschrijving van de omvang van het probleemgedrag ook op zoek naar verbanden tussen probleemgedrag en de maatschappelijke participatie of aanwezigheid van sociale contacten bij jongeren. In het algemeen wordt geconcludeerd dat het hebben van vriendschapsrelaties geen eenduidig verband houdt met probleemgedrag. Enerzijds geeft het hebben van vele vrienden een gevoel van persoonlijk welbehagen. Dat persoonlijk welbehagen –en dan vooral het hebben van een positief toekomstbeeld– gaat probleemgedrag tegen. Anderzijds vertonen jongeren die opgenomen zijn in een groter informeel vriendenverband net méér probleemgedrag. Vriendschapsrelaties lijken zowel een positieve als een negatieve katalysator van probleemgedrag te kunnen zijn. Het onderzoek gaat verder nog in op mogelijke verbanden van probleemgedrag met vrijetijdsbesteding, gezinscontext, schoolcontext, enzovoort.

Binnen het onderzoek 'Verstedelijking, sociale uitsluiting van jongeren en straatcriminaliteit' (Vercaigne, Walgrave et al., 2000) werd ondermeer een vragenlijst afgenomen van een representatieve steekproef van 4496 leerlingen van het secundair onderwijs in Brussel. Daarin komt eveneens zelfrapportage aan bod. De vaststellingen zijn herkenbaar. Jongens plegen meer delicten dan meisjes. En de meeste delicten (met uitzondering van drugs gebruiken en verkopen) nemen toe tot de leeftijd van 16 jaar om daarna terug

af te nemen. Verder zoekt men binnen dit onderzoek onder andere naar verbanden tussen delinquentie en sociaal economische achtergrond, de buurt waarin men leeft en de etniciteit (cfr. infra: 2.2. *Specifieke delicttypes en specifieke groepen*).

2.2. Specifieke delicttypes en specifieke groepen

In de databank is een aantal onderzoeken opgenomen die specifieke groepen jongeren en/of specifieke delicttypes tot voorwerp hebben. De delicttypes die gedurende de laatste jaren aan bod kwamen en in deze synthese worden opgenomen, zijn steaming, middelengebruik, weglopen en antisociaal gedrag in de schoolcontext. Eén specifieke jongerengroep stond –niet alleen onderzoeksmatig, maar ook in de media– sterk in de belangstelling, met name de allochtone jongeren. Ook het onderzoek daarover wordt beschreven.

Naar aanleiding van berichten in de media waarin plots een nieuw fenomeen onder de naam ‘steaming’ regelmatig aan bod kwam, werd een onderzoeksproject terzake opgestart. (Vercaigne, 2000) Aan de hand van onder andere een literatuurstudie, een pv-analyse, een krantenanalyse en kwalitatieve interviews tracht men het fenomeen van steaming in kaart te brengen voor zowel Vlaanderen, Wallonië als Brussel. Bij steaming perst een groep jongeren geld of waardevolle zaken af van een slachtoffer. De daders zijn meestal 15- tot 17-jarigen die na schooltijd toeslaan. Hoewel geen cijfers voorhanden zijn die iets zeggen over de omvang van het fenomeen, concludeert de auteur dat het bestaan van meerdere projecten die deze problematiek aanpakken erop wijst dat het geen zeldzaam gebeuren betreft. Op het moment van onderzoek telde Vlaanderen een zevental, Brussel één en Wallonië twee initiatieven die steaming trachten tegen te gaan.

In verband met het thema allochtonen en delinquentie ontstond hevige beroering toen in 2001 het onderzoek daarover van Van San en Leerkes werd vrijgegeven. Nochtans verscheen een jaar eerder reeds het onderzoek 'Verstedelijking, sociale uitsluiting van jongeren en straatcriminaliteit' (Vercaigne, Walgrave et al., 2000), waarin hetzelfde thema aan bod kwam. In dit interdisciplinaire onderzoek werd nagegaan of en hoe de verstedelijgingsgraad en daarmee gepaard gaande sociale uitsluiting verband houdt met de delinquentiegraad in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Men beriep zich op een breed spectrum van methoden: cartografische analyses, observaties, gesprekken met bevoorrechte getuigen, een brede, representatieve bevraging bij 4347 leerlingen uit het Brussels secundair onderwijs en een analyse van op het parket gesignaleerde delicten. Het onderzoek concludeert dat etniciteit veel minder zwaar doorweegt dan de maatschappelijke en de sociaal-culturele aspecten in het ontstaan van delinquentie. Daarnaast leert dit onderzoek tevens dat 'probleemsituaties' niet lineair ~~ide~~ tot systematische jeugddelinquentie. Belangrijk is tevens de vaststelling dat het aanhoudingspatroon sterk scheef getrokken is. Voor hetzelfde delict lopen jongeren van Marokkaanse afkomst een veel groter risico om gearresteerd te worden dan autochtone jongeren.

Het onderzoek van Van San en Leerkes (van San, 2001) stelt dat autochtone en allochtone jongeren, maar ook allochtone groepen onderling, sterk verschillen in de mate waarin en de wijze waarop zij bijdragen aan de jeugdcriminaliteit. Voor verschillende nationaliteiten werden 'criminaliteitsprofielen' uitgetekend op basis van politiecijfers. Dit onderzoek kreeg vooral kritiek omwille van methodologische problemen bij het gebruik van rijkswachtgegevens als meetinstrument van delinquentie (cfr. supra: 2.1. *Cijfergegevens omtrent delinquent gedrag*) (Walgrave, 2002).

De ontstane commotie gaf aanleiding tot het opstarten van een nieuw onderzoeksproject op dit thema. Dat werd het dubbelonderzoek ' Allochtone jeugddelinquentie bij 15 tot 25 jarigen in Vlaanderen' van Foblets en Hebberecht. De eerste interviewde 46 autochtone en allochtone jongeren en beschrijft op basis daarvan hun verschillende percepties op multicultureel samenleven en op de normen binnen gezin, school, op straat en in de bredere gemeenschap (Foblets, Pieters et al., 2004). Zij stelt daarbij vast dat tussen de verschillende groepen een grote kloof bestaat waarbij men zeer stereotype ideeën over de andere groep heeft. Een aantal beleidsadviezen wordt geformuleerd met betrekking tot wederzijdse beeldvorming, interculturele communicatie, normstelling, participatie aan verenigingsleven en arbeidsmarkt, het belang van vertrouwens- en gezagsfiguren en groepsgedrag. In het onderzoeksdeel van Hebberecht werden 37 allochtone jongeren tussen 15 en 25 jaar met een instellingsverleden bevestigd (Hebberecht, Duchateau, et al., 2004). Naast onderwerpen als onderwijs, werk, vrienden, godsdienst, enzovoort komen ook de ervaringen met delinquentie, justitie en welzijn aan bod. Over het algemeen lijken de jongeren de maatregelen zelf niet in vraag te stellen, maar staan zij wel negatief ten aanzien van het optreden van opvoeders (bij plaatsing) en ten aanzien van de confrontatie met het slachtoffer (omwille van het schaamtegevoel). De start van een delinquente loopbaan brengen zij in verband met het verzeild raken in een delinquente vriendenkring, de afwezigheid van conformistische rolmodellen, geld willen verdienen en het nastreven van kicks en avontuur. Deze vaststellingen lijken weinig te verschillen van wat bij jonge delinquenten in het algemeen wordt beschreven.

Het onderwerp 'drugs' wordt vaak –misschien niet altijd terecht– als een onderdeel van jongerencultuur besproken. Omwille van de negatieve connotatie die aan het woord 'drugs' kleeft, worden tegenwoordig vooral de term 'middelengebruik' en 'middelenmisbruik' onderscheiden. Dat laat een meer genuanceerd debat toe over de geneugten en de gevaren van het zoeken naar een roes. Te lang bleef het maatschappelijk debat vast zitten tussen diegenen die middelengebruik banaliseren en diegenen die daarentegen het gebruik demoniseren.

Twee onderzoeken binnen de JOP-databank bieden cijfers over druggebruik bij Belgische jongeren. De ' jongren en welzijn enquête' (verder ' JWE') van de ULB en de Rodin Foundation werden genomen van een representatieve steekproef van 2009 Belgische jongeren tussen 10 en 18 jaar (Patesson, Steinberg et al., 2003). De Gezondheidsenquête (verder ' GE') van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid voegde in 2001 voor het eerst een module "illegale drugs" toe. Deze enquête bevestigd een representatieve groep van 12111 Belgische respondenten, waarvan 1299 15- tot 24-jarigen (Demarest, Van der Heyden et al., 2002).

Beide enquêtes peilen vooral naar het gebruik van cannabis en ecstasy. In de JWE worden ook enige gegevens over het gebruik van andere substanties bevestigd.

Over het aantal jongeren dat ooit eens cannabis heeft gebruikt liggen de cijfers opvallend ver uit elkaar. Volgens de JWE probeerde bijna de helft van de 18-jarigen (44,6 %) ooit cannabis, maar gebruikt slechts 17,2 % nog cannabis op het moment van het interview. De GE vindt bij 15- tot 24-jarigen slechts 20,8 % jongeren die ooit gebruikten en 8,1 % van de jongeren die in de maand voorafgaand aan het interview nog cannabis gebruikten.

Binnen de JWE zegt 6,5 % van de 18-jarigen ooit ecstasy gebruikt te hebben, terwijl slechts 4,0 % van de 15- tot 24-jarigen ooit ecstasy en/of amfetamines gebruikten volgens de GE. Het aantal jongeren dat gedurende de maand voorafgaand aan de enquête ecstasy en/of amfetamines gebruikte blijft in de GE beperkt tot 0,8 %.

Beide enquêtes stellen vast dat jongens significant meer cannabis gebruiken dan meisjes. De GE wijst ook op een groter experimenteergedrag met cannabis bij hoger opgeleiden en in verstedelijk gebied.

Volgens de JWE hangen cannabis- en ecstasygebruik sterk samen met het roken van tabak, en in het geval van cannabisgebruik ook met het hebben van rokende ouders. De eerste maal experimenteren met cannabis gebeurt bij de meeste jongeren op voorstel van een vriend, terwijl bij ecstasy daarnaast ook vaak beweerd wordt dat niemand het voorstelde of dat men niet meer weet wie voorstelde om ecstasy te proberen. De meesten proberen cannabis en/of ecstasy uit nieuwsgierigheid.

In 2003 wordt een onderzoek gepubliceerd (Decorte, Muys et al., 2003) dat de 'insider's view' van cannabisgebruikers beschrijft. De gegevens werden verzameld aan de hand van 369 interviews van ervaren cannabisgebruikers. In deze niet-representatieve steekproef zitten geen adolescenten jonger dan 18 jaar. Meer dan zeven op tien respondenten zijn evenwel 18 tot 25 jaar. Er wordt bevonden dat de meeste respondenten cannabis met mate gebruiken zonder de gezondheid of de openbare orde aan te tasten. Ook hier vindt men dat men aanvankelijk cannabis gebruikt uit nieuwsgierigheid. Maar later gebruikt men vooral voor ontspanning, voor plezier en genot, en eventueel om tot zelfinzicht of spirituele ervaringen te komen. Wie echter gebruikt als een vorm van ontsnapping, om problemen te vergeten, om zich minder angstig te voelen, om depressie tegen te gaan, heeft volgens de onderzoekers meer kans om met aan het gebruik gerelateerde problemen te maken te krijgen. In deze tekst wordt het nog steeds illegale karakter van cannabis aangeklaagd. Daardoor blijft de handel en distributie in handen van het illegale circuit waar ook andere substanties verdeeld worden. Bovendien creëert het een taboe waardoor een kloof ontstaat tussen gebruikers en niet-gebruikers, men zijn gebruik verbergt en de kans kleiner is om tijdig te detecteren wanneer iemands gebruik problematische vormen aanneemt.

Het statusdelict weglopen is heel lang ononderzocht gebeven in België. Volgens het rapport ' Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld' (Goedseels, Vettenburg et al., 2000) zegt 6,5 % van de leerlingen uit het secundair onderwijs wel eens van huis te zijn weggelopen. In 2002 wordt een studie over dit fenomeen opgestart onder impuls van de Koning Boudewijnstichting en Child Focus (Van de Water & Vettenburg, 2004). Aan de hand van de analyse van dossiers van Child Focus, cijfergegevens uit andere onderzoeken, diepte-interviews met weglopers en gesprekken met deskundigen wordt een profielschets van weglopers gemaakt. Hoewel men meestal wegloopt nadat een incident plaats vond, blijkt er in feite steeds een aantal dieperliggende oorzaken aan de grondslag te liggen. Het gaat voornamelijk om gezinsproblemen zoals conflicten binnen het gezin, problematische communicatie tussen ouders en kinderen en mishandeling. De meerderheid van de weglopers kan terecht bij vrienden, familie of kennissen. Sommigen blijven op straat, in een park of ergens buiten. Slechts weinigen vinden hun weg naar de voorziene hulpverlening. Velen lopen meer dan één keer weg van huis.

In 2001 werd een onderzoek afgerond omtrent antisociaal gedrag en onveiligheidsgevoelens binnen de schoolcontext (Vettenburg & Huybregts, 2001). Naast een literatuurstudie en een analyse van de data uit het onderzoek ' Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld' (De Witte, Hooge et al., 2000) werden 1608 leerkrachten kwantitatief bevroegd en organiseerde men 12 focusgroep gesprekken met leerkrachten en 8 focusgroep gesprekken met leerlingen om het onderwerp verder kwalitatief uit te diepen. Men stelt vast dat ongeveer de helft van de leerkrachten zich in geringe mate bang voelen om slachtoffer te worden van leerlingen die opzettelijk de les storen, brutaliteiten tegenover de leerkracht, vandalisme en diefstal. In mindere mate zijn leerkrachten bang voor meer ernstige delicten als bedreiging met wapens, slagen met verwondingen en seksuele delicten. Volgens het onderzoek hangen de onveiligheidsgevoelens niet samen met het objectief risico om slachtoffer te worden, maar met subjectieve interpretatie van het leerlingengedrag door de leerkracht en met een aantal subjectieve welzijnsfactoren.

Het stellen van antisociaal gedrag door leerlingen wordt volgens de auteurs in belangrijke mate verklaard door de kwaliteit van de relatie met de leerkracht en in tweede instantie door de mate waarin jongeren van thuis uit worden opgevolgd.

2.3. Preventie van delinquentie

In navolging van de conclusies uit een onderzoek van Melis & Goris (1996), beslist een "intersectorale werkgroep algemene preventie" om een onderzoeksproject uit te vaardigen met als opzet het beleid en de praktijk inzake algemene preventie met betrekking tot de jeugd op een wetenschappelijke wijze gestalte te geven en te ondersteunen. Daarmee wil men tegemoetkomen aan het ontbreken van een duidelijke coherente visie en taakstelling bij preventie-initiatieven ten aanzien van jongeren. (Deloitte & Touche, 2002) De onderzoekers van het project ' Algemene preventie m.b.t. de jeugd' gaan op zoek naar een onderbouwde definitie van preventie en een omschrijving van ' wenselijke preventie' . Dit concept wordt geoperationaliseerd in vijf dimensies die vervolgens worden omgezet en concreet uitgewerkt in een toepasbaar instrument: de zogenaamde ' preventiespiegel' . Het project richt zich niet enkel op preventie van delinquentie bij jongeren, maar bespreekt alle preventie ten aanzien van jongeren inzake welzijn en gezondheid. (Vettenburg, Burssens et al., 2002) In het hoofdstuk ' welzijn' worden de vijf dimensies verder toegelicht.

In 2001 verscheen het boek ' verbondenheid als antwoord op deink-wentie' , een preventieproject dat een theoretisch kader ontwikkelde voor een brede, contextuele aanpak van criminaliteit (Depuydt, Deklerck et al., 2001). Met als kernconcept ' verbodenheid' ontwikkelt men strategieën die met het oog op preventie banden willen herstellen, versterken en creëren. Deze strategie werd toegepast in 14 pilotscholen uit het basisonderwijs en 6 secundaire scholen.

2.4. Reactie op delinquentie

Het is een illusie om te denken dat via preventie ooit alle delinquentie zal voorkomen worden. Het onderzoek met betrekking tot de maatschappelijke reactie op delinquent gedrag is bijgevolg nog geen overbodige luxe.

De discussie omtrent de manier waarop de maatschappij moet reageren op grensoverschrijdend gedrag van jongeren is in Vlaanderen sinds de jaren tachtig sterk opgelaaid. Er is op dit vlak een belangrijke evolutie op gang gebracht waarbij het traditionele jeugdbeschermingssysteem sterk in vraag gesteld wordt en steeds meer plaats lijkt te ruimen voor enkele veelbelovende alternatieven. Deze alternatieve afhandelingen zijn vaak te plaatsen binnen het herstelrechtelijk denkkader. Dit is een referentiekader waarin de aanpak van jonge delinquenten zich richt op het herstellen van de door het delict aangerichte schade. Gesteld wordt dat slachtoffers door deze aanpak een meer prominente plaats in de afhandeling krijgen en hun rechten beter gewaarborgd zien, maar ook dat diegenen die in de fout gingen via de herstelrechtelijke aanpak een betere kans op reïntegratie hebben.

In 2000 verscheen het boek 'Met het oog op herstel. Bakens voor een constructief jeugdsanctierecht' (Walgrave, 2000) waarin het herstelrechtelijk denkkader uitgebreid wordt omschreven.

Vier herstelmodellen die vorm geven aan een volwaardig herstelrechtelijk model worden onderscheiden: slachtofferopvang, (herstel)bemiddeling, herstelgericht groepsoverleg (ook wel '*family group conference*')

of 'hergo') en gemeenschapsdienst. Verschillende van deze afhandelingen werden de laatste jaren nauw wetenschappelijk opgevolgd.

In het onderzoek van Vanfraechem (Vanfraechem, 2002; Vanfraechem, 2003) werden tussen januari 2001 en oktober 2003 50 hergo's geobserveerd en 163 betrokkenen bevroegd, gaande van daders en slachtoffers tot jeugdrechters en consulenten. Bij een hergo gaan niet enkel dader en slachtoffer met elkaar in overleg, maar worden ook de belangrijkste steunfiguren uit beide netwerken uitgenodigd voor het overleg. Op die manier ervaren dader en slachtoffer meer steun gedurende deze moeilijke confrontatie. Maar ook de overeenkomsten worden dankzij de aanwezigheid van deze achterban beter uitgewerkt en sterker gedragen.

Het onderzoek concludeert dat hergo goed inpasbaar is in het huidig jeugdrecht. De rechtswaarborgen worden zowel volgens deskundigen als betrokkenen voldoende gewaarborgd. De betrokkenen zijn over het algemeen tevreden over de gevolgde procedure. Qua recidive lijkt hergo beter te scoren dan andere bestaande maatregelen, maar men waarschuwt dat de data daaromtrent in feite te beperkt zijn om een gefundeerde uitspraak te doen.

Geudens (2003) analyseerde de bemiddeling- en hergodossiers van alle Vlaamse bemiddelingsdiensten in 2002. Op basis daarvan beschrijft zij onder andere voor welke delicten men deze afhandelingen toepast, wie de deelnemers zijn, waaruit het akkoord bestaat, hoe lang de procedure loopt, enzovoort. De resultaten geven aan dat het proces meestal volledig doorlopen wordt, dat het in de meeste gevallen om indirecte bemiddeling gaat en dat het bereikte akkoord in bijna alle gevallen correct uitgevoerd wordt.

Naar aanleiding van vijf jaar werking van de Brusselse dienst BAS! (Begeleidingsdienst Alternatieve Sancties voor minderjarigen) bundelde Eliaerts (2002) verschillende teksten omtrent de projecten die er lopen. Deze projecten omvatten onder andere bemiddeling, hergo, gemeenschapsdienst, leerprojecten en sociale vaardigheidstrainingen. In het boek wordt de historiek van alternatieve straffen geschetst en wordt de wetenschappelijke opvolging van de projecten getoetst aan praktijkervaring.

Er wordt aangegeven dat de ontwikkelde alternatieven succesvol zijn, maar dat het ontbreken van een specifieke wettelijke grondslag risico's inhoudt. Zo worden rechtswaarborgen zoals het proportionaliteitsbeginsel in het gedrang gebracht, bestaat er gevaar voor net-widening en dreigen jongeren ongelijk te worden behandeld. Deze risico's spelen het sterkst bij doorverwijzingen vanop parketniveau.

Bij een doorlichting van de dossiers die gedurende de eerste drie werkingsjaren het drugsleerproject of een gemeenschapsdienst kregen opgelegd, wordt opgemerkt dat de doorverwijzingen tijdens deze periode gestaag toenemen. Er wordt –behalve bij het drugleerproject– geen net-widening effect vastgesteld en bij de analyse van de opgelegde prestaties lijkt het proportionaliteitsbeginsel wel degelijk gerespecteerd te worden.

In 2002 verscheen een onderzoeksrapport dat specifiek gemeenschapsdienst als sanctie voor jonge delinquenten bespreekt (Goedseels, 2002). Een eerste deel van het onderzoek peilt naar recidive binnen de 18 maanden volgend op het opleggen van de maatregel. Een groep van 214 jongeren die gemeenschapsdienst opgelegd kregen werd daarbij vergeleken met een controlegroep van 200 jongeren die een gelijkaardig profiel vertonen, maar geen gemeenschapsdienst dienden uit te voeren. Daaruit bleek dat de recidive bij de eerste groep significant lager ligt (50,5 %) dan bij de controlegroep (74,5 %). Hoewel men de groepen zo goed mogelijk trachtte te 'matchen', is het mogelijk dat de jeugdrechter bij het al dan

niet opleggen van gemeenschapsdienst rekening houdt met andere kenmerken waarop niet gecontroleerd werd, en zijn de groepen dus niet zo gelijk als men had gehoopt. Maar mogelijk is het verschil wel degelijk te verklaren door de effecten van gemeenschapsdienst op een jongere. Om dat na te gaan bestond het tweede deel van het onderzoek uit een belevingsonderzoek. Daartoe werden 110 jongeren geïnterviewd, waarvan er 48 gemeenschapsdienst uitgevoerd hadden. Door de onderzoeker wordt gesteld dat de jongeren die gemeenschapsdienst opgelegd kregen hun maatregel positiever, namelijk rechtvaardiger en zinvoller ervaren dan diegenen die een traditionele sanctie opgelegd kregen.

Eind 2002 verscheen ook het eindrapport van een interuniversitair onderzoeksproject inzake 'herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen' (Nuytiens, Van Grunderbeek et al., 2002). Binnen dit rapport wil men in de eerste plaats de bestaande praktijk van herstelgerichte afhandelingen beschrijven aan de hand van kwantitatieve gegevens, maar zowel bij de diensten van de Vlaamse Gemeenschap als bij de gerechtelijke verwijzers blijkt de registratie problematisch. Men pleit daarom in het rapport voor een uniforme en centrale registratie. De weinige gegevens die voorhanden zijn, tonen volgens de auteurs wel aan dat het bestaande aanbod van herstelgerichte afhandelingen 'onderbenut' is.

Daarnaast wordt in het rapport veel aandacht besteed aan theorie-ontwikkeling. Doorheen discussies wordt een analytisch-theoretisch concept van herstelrecht uitgewerkt. Dat concept laat toe herstelbemiddeling als een afhandeling met groot herstelpotentieel te duiden, en gemeenschapsdienst te zien als een sanctie waarbij het herstel eerder abstract van aard is, een herstellend gebaar naar de gemeenschap. De leerprojecten daarentegen zijn zuiver pedagogisch, als hebben enkele specifieke projecten een 'hersteldienende dimensie'. Een leerproject kan bijvoorbeeld een jongere voorbereiden om in een latere fase tot concreet herstel te komen.

Tenslotte doet het rapport nog een resem aanbevelingen voor de verdere uitbouw van herstelgerichte afhandelingen als reactie op jeugddelinquentie. Men pleit voor een instutionele uitbouw van de uitvoerende diensten, een gestructureerd overleg tussen de verwijzers en de uitvoerders, een gelijk gespreid aanbod in alle arrondissementen, een beter uitgebouwd vormingspakket voor de praktijkwerkers, een (her)vorming van het wettelijk kader en duidelijkere procedurele regels.

Naast de ruime belangstelling voor de alternatieve afhandelingen, vormen ook de traditionele maatregelen ten aanzien van minderjarigen voorwerp van bespreking en/of onderzoek.

Van Welzenis en Lemmens onderzochten verschillende aspecten van de plaatsing in gemeenschapsinstellingen. Daarbij moet evenwel in het achterhoofd gehouden worden dat de plaatsing niet enkel jongeren betreft die een misdrijf hebben gepleegd. Ook uit problematische opvoedingssituaties kunnen plaatsingen voortkomen. Onderstaand onderzoek had daarom even goed binnen het thema 'welzijn' kunnen besproken worden.

Van Welzenis (2001) klaagt vanuit haar onderzoek over de plaatsing specifieke situationele en structurele vrijheidsbeperkingen betreffende privacy, bezoekrecht, briefwisseling en sancties aan. Zij weegt ook af in welke mate het aantal vrijheidsberovende maatregelen kan worden verminderd door meer gebruik te maken van herstelrechtelijke initiatieven en intensieve projecten.

Ook Lemmens (2000) bespreekt de plaatsing. Vanuit haar actieonderzoek pleit zij voor meer integrale hulpverlening vanuit de gemeenschapsinstellingen voor minderjarigen, in het bijzonder voor de moeilijk te begeleiden minderjarigen. Zij wijst tevens op de nood aan een meer gezinsgerichte werking voor geplaatste minderjarigen. Voor jongeren met een psychiatrische problematiek ontbreekt binnen de

instellingen een gespecialiseerd aanbod en wordt een nauwere samenwerking met jeugdpsychiatrie en centra geestelijke gezondheidszorg overwogen. Tenslotte stelt men voor de doorstroming vanuit gesloten naar half open instellingen (en eventueel omgekeerd) soepeler te laten verlopen, zodat de hulpverlening meer op maat en meer maatschappijgericht kan aangeboden worden.

2.5. Jongeren als slachtoffer van delinquentie

Jongeren kunnen ook slachtoffer worden van misdrijven. Het slachtofferschap bij jongeren vormt slechts in weinig werken binnen de databank het specifieke voorwerp van onderzoek.

Een belangrijke opmerking in verband met slachtofferschap is dat dit niet volledig los te denken is van ouderschap. Zowel in het onderzoek ' Jongeren in Vlaanderen: gemæn en geteld' als in het onderzoek ' Maatschappelijke participatie van jongeren' stelt men vast dat jongeren die zelf delicten plegen, een grotere kans hebben om zelf ook slachtoffer van een delict te worden. (Goedseels, Vettenburg et al., 2000; Smits, 2004)

In het eerstgenoemde onderzoek peilt men tevens in enige mate naar de angst om slachtoffer te worden van bepaalde delicten. In het algemeen lijken jongeren het meest bang om slachtoffer te worden van diefstal en stijgt de angst om slachtoffer te worden van een delict met de leeftijd. Autochtonen zijn wat banger dan allochtone jongeren. En terwijl men in het ASO opmerkelijk banger is voor diefstal, zijn meisjes en leerlingen uit het BSO banger dan anderen voor seksueel geweld. (Goedseels, Vettenburg et al., 2000)

In opdracht van Child Focus en de Koning Boudewijnstichting werd een onderzoek gevoerd naar het Belgisch beleid inzake niet-begeleide minderjarigen die slachtoffer worden van seksuele uitbuiting. (Verlinden, 2004) Een brede literatuurstudie en een analyse van cijfergegevens werden aangevuld met diepte-interviews en open discussies met 54 experts. Daaruit moet blijken dat het een fenomeen betreft waarvan de omvang moeilijk te schatten is, maar waarbij men op wereldschaal toch spreekt van jaarlijks meer dan een miljoen kinderen die verhandeld worden naar het Westen met het oog op seksuele uitbuiting. België nam reeds enkele maatregelen om deze problematiek te bekampen. Men startte werkgroepen op, voorziet in de oprichting van een Dienst Voogdij en actualiseerde wetgeving met betrekking tot dit fenomeen. Toch blijft volgens de onderzoeker België qua aanpak een behoorlijke achterstand vertonen op internationaal vlak en wordt aangestipt dat ons land door de *Separated Children in Europe* als slechtste leerling van Europa wordt aangeduid. Het onderzoeksrapport doet daarop een resem aan aanbevelingen die een aantal belangrijke knelpunten moeten wegwerken.

Voorafgaand aan dit onderzoek werden in opdracht van Child Focus 255 dossiers van vermiste niet-begeleide minderjarigen geanalyseerd (De Pauw, 2002). Het gaat in hoofdzaak om jongens van Oost- en Centraal-Europese oorsprong, waarvan de helft jonger dan 15 jaar is. Men stelt echter dat de dossiers bij Child Focus slechts het topje van de ijsberg vormen. In België ontbreken immers systematische gegevens en statistieken met betrekking tot de verdwijning van niet-begeleide minderjarigen en slachtoffers van kinderhandel. Verder klaagt men in dit onderzoek ook het gebrek aan opvang aan, waardoor niet-begeleide minderjarigen die slachtoffer zijn van mensenhandel vaak in open of gesloten gemeenschapsinstellingen terecht komen en er dezelfde –voor deze problematiek ontoereikende– opvang

krijgen als jeugddelinquenten. Ook de kennis over het fenomeen van de verdwijning en uitbuiting van niet-begeleide minderjarigen blijkt onvoldoende bij zowel opvangcentra, politiediensten als parketten.

3. Bespreking van het onderzoek

Eerder werd reeds verduidelijkt dat de synthese enkele beperkingen kent en daardoor voorlopig nog geen volledig beeld geeft over het bestaande onderzoek. Dat maakt dat de volgende bedenkingen met de nodige voorzichtigheid moeten gewaardeerd worden.

Een eerste reeks bedenkingen betreft de moeizame inzameling van kwantitatieve gegevens met betrekking tot jeugd en delinquentie. Vervolgens wordt even stilgestaan bij de subthema's die in de periode 2000 tot 2004 al dan niet grote aandacht genoten op het vlak van onderzoek.

Een eerste vaststelling bij het in dit hoofdstuk beschreven onderzoek, is dat zowel grootschalig kwantitatief onderzoek gebaseerd op representatieve steekproeven in de databank werd opgenomen, als onderzoeksopzetten die voornamelijk kwalitatief van aard zijn.

De onderzoeken van kwalitatieve aard hanteren over het algemeen meerdere dataverzamelmethodes naast mekaar –(semi-)open interviews met jongeren, bevoorrechte getuigen of deskundigen, dossier-, pv- en krantenanalyse, observaties, focusgroep gesprekken, enzovoort– waarvan de data dan worden getrianguleerd. Dat levert bijzonder rijke en diepgaande informatie op met betrekking tot verscheidene subthema's, maar meer dan eens stelt men daarbij vast dat men relevante kwantitatieve informatie ontbreekt om de kwalitatieve informatie te kaderen.

Met uitzondering van het kwantitatieve onderzoek van Vercaigne, Walgrave, Mistiaen en Kesteloot op het thema 'allochtonen en criminaliteit', worden de kwantitatieve gegevens uit 'algemene' surveys gehaald. De zelfrapportage bijvoorbeeld vormt één keer een onderdeel van een algemene survey over jongeren in Vlaanderen, en een andere keer een onderdeel binnen het onderzoek over maatschappelijke participatie van jongeren. De kwantitatieve gegevens over druggebruik komen uit de bredere 'jongeren en welzijn enquête' of uit de 'gezondheidsenquête'. Dat maakt dat de kwantitatieve informatie over jeugd en delinquentie beperkt blijft tot basisinformatie, en dat gedetailleerde informatie en diepgaande of complexere statistische analyses met betrekking tot criminologische thema's weinig aan de orde zijn.

Daarnaast wordt in een aantal onderzoeken aan de kaak gesteld dat zelfs bepaalde basiscijfergegevens over het specifieke onderwerp niet zijn terug te vinden omwille van gebrekkige of onbestaande registratie. Onder andere omtrent steaming, weglopen, slachtoffers van kinderhandel en over de organisaties die instaan voor herstelgerichte afhandelingen na een delict wordt gesteld dat bepaalde, relevante cijfergegevens ontbreken.

Opvallend is ook dat tot op heden men er moeilijk in slaagt om trends of evoluties in verband met jeugddelinquentie weer te geven. De surveys beperken zich vaak tot slechts één bevraging en zijn zelden recurrent of longitudinaal. De gezondheidsenquête is wél recurrent, maar nam de module 'illegale drugs' pas voor het eerst op in de bevraging van 2001. Tot op heden weten we aldus nog niet eens of jeugddelinquentie toe- of afneemt, of er nieuwe trends binnen de jeugddelinquentie zijn, of jongeren meer of minder slachtoffer worden van misdrijven, enzovoort.

Inhoudelijk valt op dat gedurende de periode 2000 tot 2004 veel aandacht is gegaan naar onderzoek betreffende de maatschappelijke reactie op delinquent gedrag. Het is duidelijk een thema in beroering. Daarnaast is ook het onderzoek met betrekking tot jeugdcriminaliteit bij allochtonen en het onderzoek met

Burssens, D. (2004). Jeugd en delinquentie. Over daders, slachtoffers, preventie en aanpak. In D. Burssens, S. De Groof, H. Huysmans, I. Sinnaeve, F. Stevens, K. Van Nuffel, N. Vettenburg, M. Elchardus, L. Walgrave & M. De Bie (Eds.), *Jeugdonderzoek belicht. Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren (2000-2004)* (pp.105-118). Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, VUB & UGent.

betrekking tot drugs goed vertegenwoordigd in de databank van het JOP. Omdat ook bij deze twee laatste thema's de noodzakelijke cijfergegevens over evoluties of trends ontbreken, blijft de vraag hierbij of deze grote onderzoeksbelangstelling er is gekomen omwille van reële ontwikkelingen binnen de problematiek, of eerder omwille van toegenomen media-aandacht of een groeiende, subjectieve gevoeligheid met betrekking tot de problematiek.

Tegenover het vele onderzoek over jongeren als dader, is slechts een bijzonder klein aantal onderzoeken met betrekking tot jongeren als slachtoffer van misdrijven in de databank terug te vinden. Het onderzoek betreffende de maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie heeft bijzondere aandacht voor de positie van het slachtoffer binnen het proces en voor de noden van slachtoffers in het algemeen. Maar onderzoek over welke noden jonge slachtoffers hebben na een misdrijf lijkt de laatste jaren onontgonnen terrein te blijven.

Burssens, D. (2004). Jeugd en delinquentie. Over daders, slachtoffers, preventie en aanpak. In D. Burssens, S. De Groof, H. Huysmans, I. Sinnaeve, F. Stevens, K. Van Nuffel, N. Vettenburg, M. Elchardus, L. Walgrave & M. De Bie (Eds.), *Jeugdonderzoek belicht. Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren (2000-2004)* (pp.105-118). Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, VUB & UGent.

Bibliografie

Decorte, T., Muys, M. & Stock, S. (2003). *Cannabis in Vlaanderen. Patronen van cannabisgebruik bij ervaren gebruikers*. Leuven: Acco.

Deloitte & Touche (2002). *Krachtlijnen voor een decretale onderbouw van algemene preventie m.b.t. jeugd*. Intersectorale Werkgroep Algemene Preventie.

Demarest, S., Van der Heyden, J., Gisle, L., Buziarsist, J., Miermans, P., Sartor, F., Van Oyen, H. & Tafforeau, J. (2002). *Gezondheidsenquête door middel van Interview. België 200.*, Brussel, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Afdeling Epidemiologie, IPH/EPI reports N° 2002-25.

De Pauw, H. (2002). *De verdwijning van niet-begeleide minderjarigen en minderjarige slachtoffers van mensenhandel*. Brussel: Child Focus.

Depuydt, A., Deklerck, J. & Deboutte D. (eds.) (2001). *'Verbondenheid' als antwoord op 'de-link-wentie'? Preventie op een nieuw spoor*. Leuven: Acco.

De Witte, H., Hooge, J. & Walgrave, L. (Eds.) (2000). *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld. 12- tot 18-jarigen over hun leefwereld en toekomst*, Leuven: Universitaire pers.

Eliaerts, C. (ed.) (2002). *Constructief sanctioneren van jeugddelinquenten. Een commentaar bij vijf jaar werking van BAS!* Brussel: VUB Press.

Foblets, M-C., Pieters K. & Djait, B. (2004). *Mietjes en macho's. De belevingswereld van autochtone jongeren en jongeren van Marokkaanse, Turkse, Subsaharaanse en Oost-Europese herkomst*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, Departement sociale en culturele antropologie.

Geudens, H. (2003). ' Verwerking gegevens herstelbemiddeling voor minderjarige daders m.b.t. 2002' *Tijdschrift voor jeugdrecht en kinderrechten*, 4, (5), 269-283.

Goedseels, E. (2002). *Gemeenschapsdienst voor jonge delinquenten*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.

Goedseels, E. (2000). ' Jeugdcriminaliteit in Vlaanderen' *Welzijnsids*, (38), 31-49.

Goedseels, E., Vettenburg, N. & Walgrave, L. (2000). Delinquentie in H. De Witte, J. Hooge & L. Walgrave (Eds.), *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld. 12- tot 18-jarigen over hun leefwereld en toekomst* (pp. 253-282). Leuven: Universitaire Pers.

Hebberecht, P., Duchateau, K. & Van Poeck, B. (2004). *Het levensverhaal van jongeren van Turkse en Marokkaanse origine met een instellingsverleden*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, UGent, Onderzoeksgroep criminologie.

Lemmens, M. (2000). *Actieonderzoek teneinde trajectwerking en netwerkontwikkeling vanuit de gemeenschapsinstellingen voor minderjarigen te realiseren*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.

Melis, B. & Goris, P. (1996). *Algemene preventie in Vlaanderen: op zoek naar orde in de chaos*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.

Nuytiens, A., Van Grunderbeeck, S., Spiesschaert, F. & Vanthuyne, T. (2002). *Herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen: Leerprojecten – Gemeenschapsdienst – Herstelbemiddeling*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, Vrije Universiteit Brussel/Katholieke Universiteit Leuven/Universiteit Gent.

- Burssens, D. (2004). Jeugd en delinquentie. Over daders, slachtoffers, preventie en aanpak. In D. Burssens, S. De Groof, H. Huysmans, I. Sinnaeve, F. Stevens, K. Van Nuffel, N. Vettenburg, M. Elchardus, L. Walgrave & M. De Bie (Eds.), *Jeugdonderzoek belicht. Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren (2000-2004)* (pp.105-118). Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, VUB & UGent.
- Patesson, R., Steinberg, P., Joris, L., Servais, L., De Smet, S., Delmarcelle, C. & Hoffmann, E. (2003). *Jongeren en welzijn enquête. Eerste resultaten cannabis, ecstasy en andere substanties*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, ULB, Institut de sociologie, Centre de psychosociologie de l' opinion.
- Smits, W. (2004). *Maatschappelijke participatie van jongeren. Bewegingen in de sociale, vrijetijds- en culturele ruimte*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, VUB, Onderzoeksgroep TOR.
- Van de Water, G. & Vettenburg, N. (2004). *Weglopen: weg... van wat?* Brussel: Child Focus/Koning Boudewijnstichting.
- Vanfraechem, I. (2002). *Een wetenschappelijk onderzoek over de toepassing van family group conferences (herstelgericht groepsoverleg) in Vlaanderen*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- Vanfraechem, I. (2003). *Herstelgericht groepsoverleg in Vlaanderen. Verslag van een wetenschappelijk begeleid pilootproject*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- Van Kerckvoorde, J. (1995). *Een maat voor het kwaad?* Leuven: Universitaire Pers.
- van San, M. (2001). *Criminaliteit en criminalisering: allochtone jongeren in België*. Amsterdam: University Press.
- Van Welzenis, I. (2001). Een criminologische invalshoek. Plaatsing in een gesloten gemeenschapsinstelling voor bijzondere jeugdbijstand als voorbeeld van een vrijheidsbeperkende maatregel in S. Opdebeeck & C. Van Audenhove (Eds.), *De regels van het huis. Omgaan met vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg en in de bijzondere jeugdzorg* (pp. 111-125). Leuven: Acco.
- Vercaigne, C. (2000). *Onderzoek naar het fenomeen steaming. Een nieuw criminaliteitsfenomeen of een nieuwe term voor een oud probleem?* Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- Vercaigne, C., Walgrave, L., Mistiaen, P. & Kesteloot, C. (2000). *Verstedelijking, sociale uitsluiting van jongeren en straatcriminaliteit*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie/Instituut voor Sociale en Economische Geografie.
- Verlinden, A. (2004). *De opvang in België van niet-begeleide minderjarigen, slachtoffer van seksuele uitbuiting. Aanbevelingen voor goede praktijken*. Brussel: Child Focus/Koning Boudewijnstichting.
- Vettenburg, N., Burssens, D., Goris, P., Melis, B., Van Gils, J. Verdonck, D. & Walgrave, L. (2003). *Preventie gespiegeld: visie en instrumenten voor wenselijke preventie*. Leuven: LannooCampus.
- Vettenburg, N. & Huybregts, I. (2001). *Onveiligheidsgevoelens en antisociaal gedrag. Een onderzoek naar de samenhang tussen de onveiligheidsgevoelens bij leerkrachten en het antisociaal gedrag bij leerlingen*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- Walgrave, L. (ed.) (1996). *Confronterende Jongeren*. Leuven: Universitaire Pers.
- Walgrave, L. (2002). ' Verantwoord onderzoek van allochtonjongeren en criminaliteit' *Alert*, 28, (1), 84-92.